

NYELVTÖRTÉNET

A NYELVÚJÍTÁS TÖRTÉNETE

A NYELVÚJÍTÁS TÖRTÉNETE

A nyelv dolga: közügy

A vizsgált korszak nyelvünk ún. újmagyar korának első részébe tartozik. (A kor kezdetét az 1772-es évszámmal szokás megjelölni, a felvilágosodás hazai megindulásának jelképes határvonalával megegyezően.) Ezeknek az évtizedeknek a legnagyobb nyelvi változásokat, egyben óriási kultúrtörténeti fordulatot hozó eseménye a nyelvújítás volt, amelyben - mint a nyelvek életében csak igen kivételes alkalommal - a tudatos alakításé, fejlesztésé, teremtésé volt a főszerep; még a korszakban zajló spontán nyelvi történések legtöbbje is tudatosan megmértetett a grammatika- és szótáríró nyelvtudósok, nyelvművelők és nyelvművészek munkássága révén.

A magyar nyelv állapotára a felvilágosodás eszméinek terjedése irányította az érdeklődést. Felismerték, hogy a szellemi élet csak akkor lendülhet fel, ha művelése a majdan mindenki számára érthető anyanyelven történik, a korabeli magyar nyelv viszont egyelőre nem volt elég árnyalt ahhoz, hogy a hivatalos latin vagy a mellette használatos (és 1784-ben II. József által hivatalossá tett, majd 1790-ben visszavont) német helyébe léphessen. Bár korszakunk elején a magyar nyelvet mint kötelező tárgyat bevezették a közép- és felső iskolákban (1792), még sok mindennek kellett addig anyanyelvünkkel történnie, amíg alkalmassá vált arra, hogy az országgyűlés hivatalos nyelvvé tehesse (1844), illetve hogy a szabadságharc utáni idők németesítő hatásainak ellene tudjon állni, akkor is, amikor a német lett a közigazgatás, majd a gimnáziumi tanítás és - a latin mellett - az egyetemi oktatás nyelve.

A felvilágosodás hajnalán Bessenyei György több írásában sürgette az anyanyelven való művelődés lehetőségének megteremtését. "Minden nemzet a maga nyelvén lett tudós, de idegenen sohasem" - írta 1778-ban a Magyarság című cikkében. A 18. század végének értelmisége eltöprengett Herder jóslatán, amely szerint 100 év múlva el fog tűnni a magyar nyelv, s vele együtt a magyarság. A szépírók, költők és a tudós szakírók (többek között nyelvészeti, matematikai, filozófiai, orvosi, hadi, állattani, botanikai szerzők) sora csatlakozott a nyelvújítókhoz. Megindult a magyar nyelvű hírlapirodalom, folyóiratok születtek (a nyelvújításhoz kapcsolódó publikációk szempontjából a legjelentősebbek: 1788-tól a Magyar

Museum és 1817-től a [Tudományos Gyűjtemény](#)). 1830-ban megkezdte működését a [Magyar Tudós Társaság](#)

, a Magyar Tudományos Akadémia elődje. Pályázatokon a nyelvvel kapcsolatos pályaművek mérettek meg, viták zajlottak - a nyelvújítás mindennek nyomán közüggé vált. A nyelvújító harc vezére pedig - elméleti felkészültsége és munkásságával kivívott tekintélye révén -

[Kazinczy Ferenc](#)
lett.

Ezenközben kettévált a mindezigaddig szorosan együvé tartozó literátori tevékenység: elkülönült a korábban szorosan együtt járó irodalmi és nyelvészeti ténykedés, szétvált a nyelvművész és a nyelvész fogalma. Ezzel párhuzamban a nyelvészet most már nemcsak a nyelv szépirodalmi és szakírói használatára lett kíváncsi, hanem a beszélő közösség nyelviségére is. Az anyanyelv pedig ekkortól a nyelvközösség nemzeti létének bizonyosságául is szolgált.

Ortológus és neológus

Amikor a nyelvújítási harcról esik szó, két táborról szokás beszélni: a neológusokéről (akik az újítás hívei) és az ortológusokéről (akik fenntartásokkal viseltetnek az újításokkal szemben). Ez a szembeállítás azonban meglehetősen leegyszerűsítő. A szerzők nagy része különböző alkotói periódusaiban - mint kortárs nyelvhasználó és vizsgálódó - máshogyan értékelte a jelenségeket, sőt, az sem volt ritka, hogy máshogyan ítélt elvileg, és máshogyan járt el a gyakorlatban. Jó példa erre a Mondolat, az ortológusok gúnyiratfüzére, amelynek eredetije neológus tollból született, s a neológián belül elfogadhatatlannak tűnő, túlhajtott jelenségeket kívánta pellengérre állítani. Másrészt az ortológusok sem azt hangoztatták, hogy mindenfajta nyelvi újítás kártékony; csak máshol húzták meg az elfogadhatót és az elvetendő elválasztó határvonalat. Minden említésre méltó szerző közös vitaalapja volt - ha a neológusok és különösen Kazinczy erről az azonosságról a pengeváltás hevében nem egyszer hajlamosak is megfélekezni -, hogy a

magyar nyelvnek szüksége van a megújulásra, ahogyan előzőleg más európai nyelvek (mint a nyelvújítók számára példaértékű német és francia) is megtették ezt az utat. A megújulás mikéntjéről azonban többféle elképzelés élt; a skála igen széles volt a nyelvi hagyományokat sutba vágó szófarigcsálástól a Debreceni Grammatika címmel emlegetett kötetig (1795), amely szerint a nyelv befejezetten áll, törvényei adottak, és változások csak ezek keretei között lehetségesek.

Barczafalvi Szabó Dávid (1752-1828) 18. század végi tevékenysége szemléletes példája volt annak, mennyire nézőpont kérdése a besorolás. Fordítóként eleinte sok idegen szót átemelt a nyelvbe - ez ekkor ortológus viszonyulást jelentett -, majd szükségét látta a hiányzó magyar megfelelők létrehozásának - tehát a neológiának -, és meg is írta a nyelvújítás elveinek, céljainak és módszereinek legelső tudományos igényű kifejtését. Hozzáfogott az elvek megvalósításához: eleinte óvatosan, a nyelv hagyományait tiszteletben tartva magyarított, a későbbiekben azonban - túlzó neológusként - ontani kezdte a nyelvszokásnak fittyet hányó szótekervényeit. (Újító módszerei, erényei és tévedései sok más nyelvújítóval rokonítják.) Kazinczy lesújtó bírálattal illette érzelgős, de közkedvelt regényfordítását, és a fordítónak eleinte nem adott helyet a neológusok soraiban, ahová szerinte azok tartoznak, akik az idegen elemektől való erőszakos tisztogatás, a purizmus helyett elismerik a más nyelvből származó szépségek stílusgazdagító erényeit. És bár később visszakozott, kiszélesítve a neológiáról alkotott nézeteit - s ezzel Barczafalvit mégis neológusnak ismerve el -, a szerző mint nyelvrontó vonult be a köztudatba (holott legalább hatvan-hetven szava fennmaradt, például: olvasmány, tanulmány, termény, társadalom, pamlag, ifjonc, szerkezet, véglet, helyettes, belföld, külföld, esernyő, láthatár, észlel, meneszt).

Művek és ellenművek

A szorosabb értelemben vett nyelvújítási harc kezdetét megelőzően - melynek a legfontosabb

írásokból összeállított kronológiája alább olvasható - már zajlottak különféle viták.

Az ypszilonháborúban (1805-1806) az "ypszilonista" [Verseggy Ferenc](#) a bánnya, láttya-féle (kiejtés szerinti) írást szorgalmazta, míg a "jottista" Révai Miklós a (szóelemzés szerinti) bánja, látja írásmódot tartotta helyesnek. A vitában az élő nyelv primátusát hangsúlyozó Verseggyvel szemben a nyelvtörténeti beállítottságú Révai győzött, amiben nagy szerepe volt annak, hogy Kazinczy (más írókkal együtt) mellé állt. A két nyelvész egyébként többféle grammatikai és nyelvhelyességi kérdésben is szembekerült egymással. Bár mind a ketten a nyelvhasználatot állították vizsgálódásaik középpontjába, saját rendszerüket kizárólagosnak tekintették, és szerették volna - országgyűlési törvénnyel is szentesítve - kötelezően betartandó normaként elfogadtatni. Így érthető, hogy a későbbiekben Kazinczy mindkettejükkel szembekerült.

Az [Árkádia-per](#) - bár nem a nyelvről szólt - a nyelvújító csatározások közvetlen előzményének tekinthető. A debreceni köröket felháborította Kazinczy Csokonai-nekrológja, majd a költőtársnak tervezett sírfelirat "Árkádiában éltem én is!" mondata. Árkádia, az ókori görög tartomány Kazinczy irodalmi hagyományokra alapuló értelmezése szerint a művészetek honát jelenti, gyanakvó debreceni vélekedések szerint viszont egyszerűen csak egy legelőkből álló területre utal, s így sértő Debrecenre nézve. Válaszul Kazinczy élesen kinyilvánította, hogy számára a "debrecenység" egyet jelent a szűklátókörűséggel, műveletlenséggel. És elérkezettnek látta az időt, hogy a nyelv ügyében is fellépjen a maradiság ellen.

Ezzel kezdetét vette a nyelvújítási harc, amelynek két leghírhedtebb műve a Mondolat (1813) és Felelet a Mondolatra (1815). A Mondolat alapja egy korábbi kézirat, mely a túlzó nyelvújítást pellengérezte ki, s melyet Szentgyörgyi József, Kazinczy barátja írt. Ezt egészítik ki a Somogyi Gedeon tollából származó szövegek, amelyek éle már Kazinczy ellen is irányult. (A Parnasszus felé szamaragoló címlapfigurában pedig a kortársak a költő gúnyképét látták.) A Felelet [Kölcsey Ferenc](#) és Szemere Pál műve. Támadásai - amelyek jóval erősebbek a Mondolaténál - Somogyinak és

a maradiak táborának szóltak, miközben szintén kinevették a nyelvújítás túlkapásait és kevésbé jó stílusérzékű íróinak fordulatait. Szemléltetésképpen álljon itt egy-egy részlet a két műből! "Te pedig oh, Fébosz! ezen alkalommal éles szabású szemedet és arculatodnak kemény és való vonásait a vidámság enyhítvén; s a Mondákságnak mosoly szádat elfutotta bugygó cseppjeiből néhányat lihegő ajkimra bájolván - engedd: hogy beszédem tiszta és bökkenős hangja, nem valamely hínáros heverőhez, hanem a csiklándlágyságot nyaló, vadonc locsmoj tajtékot mammoló tiszta folyam löllyedéjéhez hasonlítson! És: Képjáték vagy álommúlám? a korán egy édes hajnal pólyáit bontja, a komor setét felhőit szélyt űzi és a boncolt humorványok közül fejti ki a piros világosságot. - Úgy van, most születik a nap a terhes éj pongyola méhéből - milyen fehérség látszik aláereszkedő felhő csomójába hempelyegni? Ez az örömgyerek a szépelődők táborából választva - né! mint bontja széjt magáról tüzes fátyolleplét!" A szófacsarásokkal ékesített homályos értelmű fohász a Mondolat, a suta megfogalmazású, émelyítő látomás pedig a Felelet a Mondolatra című gúnyiratfüzérből való.

A nyelvújító csatározások Mondolat előtti és utáni szakaszának legfőbb állomásai a következők voltak (zárójelben a művek után: n=neológus, o=ortológus): 1808: Kazinczy jegyzetei a Magyar Régiségek és Ritkaságok című kötethez (n); 1811: Kazinczy: Tövises és virágok (n); Kazinczy: Epistola Vitkovich Mihályhoz (n); 1812: névtelen gúnyirat Kazinczy ellen (o); 1813: Kazinczy [Daky Gábor](#) életrajza gyűjteményes kötete bevezetéseként (n); (Szentgyörgyi József-Somogyi Gedeon:(Mondolat (o); 1814: Kazinczy Báróti Sándor életrajza gyűjteményes kötete függelékeként (n); 1814-1816: Kazinczy műfordításainak kilenc kötete (n); 1815: (Kölcsey Ferenc-Szemere Pál:) Felelet a Mondolatra (n); Beregszászi Nagy Pál: Dissertatio Philologica de vocabulorum derivatione ac formatione in lingua magyarica (o); 1816: (Sípos József:) Ó és új magyar (o); 1816: Helmeczi Mihály: Értekezés az úgynevezett újításokról a nyelvben (a Berzsenyi-versek második kiadásának előszavaként) (n); A Mondolat és a Felelet bírálata (Rumy Károly, Allgemeine Literatur-Zeitung, Halle-Leipzig) (n); 1817: Z. (Balla Károly:) A Mondolatra s a rá való Feleletnek megítélése (Tudományos Gyűjtemény) (n); Kazinczy Beregszászi- és Sípos-bírálata (Tudományos Gyűjtemény) (o), különböző szerzőktől származó levelek, értekezések, bírálatok, röpiratok folyamatosan mindkét oldalon; 1818: N.: Kritika (Tudományos Gyűjtemény) (o); Füredi Vida: A recenziókról (Tudományos Gyűjtemény) (o); 1819: Somogyi Gedeon bevezetése az Értekezés a magyar verselés módjáról és fordításokról című munkájához (o); Kazinczy: Antikritika (Tudományos Gyűjtemény) (n); Kazinczy: Ortológus és neológus nálunk és más nemzeteknél (Tudományos Gyűjtemény) (n).

Kazinczy Ferenc, az első nagyhatású nyelvművelő

Kazinczy munkásságának kezdetén (a 18. század végén) fordítani kezdett, és ennek során a stílusra és a nyelvre terelődött a figyelme. Fontosnak vélte, hogy idegen nyelvi minták alapján áttett szavakkal és kifejezésekkel, fordulatokkal bővüljön a magyar nyelv készlete, de nem volt híve a szófaragásnak. Mindeközben azért olykor maga is használt régről felelevenített vagy újonnan alkotott szavakat. A szófaragványokkal kapcsolatban viszont - mint fentebb már szóba került - megírta az első ortológus (!) kritikát, amelyben megszabta az újító lehetőségeit, stiláris korlátait.

A 19. század első évtizedében azután nemcsak a neológia (a stílus-, és az először csak óvatos szóújítás), hanem az érte való harc mellett is elkötelezte magát; részint a fogsága alatt olvasott német szerzők és a német nyelvújítás eredményeinek hatására, részint a Debreceni Grammatika és általában a grammatikus hozzáállás - nem egyszer túlzó módon kárhoztatott - merevségével szembesülve. Nem volt idegen tőle a nyelvi rendszerbe való beavatkozás gondolata sem: a nyugati nyelvek, elsősorban is a német bővületében élve nem emelt szót az ellen az ötlet ellen, hogy a magyarba bevezessék a nemeket, kiküszöbölve nyelvünknek ezt a nagy "hiányosságát". Ám amikor ennek megvalósításával, a "nőstényítéssel" találkozott, visszakozott, s ettől kezdve a neológia újabb túlkapásai ellen is hadakozott. A grammatikai szabályok követésének parancsával szemben mindvégig az író szabad nyelvteremtéshez való jogát hangsúlyozta. Kazinczy szerint az eszményi cél a nyelv ideálja, amely felé a nyelvnek - a szépíró tudatos közreműködésével - fejlődnie kell. A század második évtizedének közepén megjelent ortológus (vagyis normatív igénnyel fellépő) tanulmányok állásfoglalásaival szemben a nyelvművész alkotó öntudatával válaszolta: "a mi íróink... tudva s akarva távoznak el az etimológia s a szokás törvényeitől... A szépíró nem ismer főbb törvényt, mint azt, hogy írása szép legyen. Valami ezen igyekezetét segíheti, az neki mind szabad; akár engedi a grammatika és a szokás, akár nem."

Ítéleteiben azonban ő sem volt egészen mentes a normatív szemlélettől: [Csokonai Vitéz Mihály](#) művészetét

például azért illette kritikával, mert a költő szerinte megengedhetetlen módon keverte a különböző stílusrétegekhez tartozó elemeket. (

[Berzsenyi Dániel](#)

éppen az efféle bírálatok miatt távolodott el Kazinczytól.) Az irodalmi nyelvben a tájszavaknak nem volt túlzott híve - különösen, ha azok nem saját északkeleti (igaz, éppen nyelvi normává erősödő) nyelvjárásába tartoztak - és nem kedvelte az archaizmusokat sem. Ugyanakkor az efféle kritikák mögött igen lényeges felismerés húzódott meg a nyelvi rétegek - az "élet nyelve" és az "irodalom nyelve" - létéről. ("A poeta, a rhetor, a historicus, a theáter, a piac, az iskola s a templom nyelve nem egy nyelv.") Amikor az irodalom nyelvének fontosságát hangoztatta, egyrészt - némi arisztokratizmussal - úgy gondolta, hogy az élet nyelve akár jelen állapotában is megfelel a funkciójának, másrészt arra számított, hogy az élet nyelvébe majd lehetnek az irodalom nyelvében végbemenő változások.

Nyelvújító elméleti írásai közül kiemelkedik a két utolsó, 1819-ben írt összegző jellegű tanulmány, az Antikritika és az Ortológus és neológus nálunk és más nemzeteknél, amelyek már sokban közelítették egymáshoz a két szemben álló tábor véleményét.

Az Antikritika a Kazinczy kilenc kötetnyi műfordítását elmarasztaló Kritikára írott válasz. Ennek szerzője azt kifogásolta, hogy Kazinczy, amikor a nyelvszokással szemben a szépség elvét teszi meg mértéknek, az író, a fordítót a nyelv fölötti korlátlan hatalommal ruházza fel. A kritikus ennek a nézetnek a veszélyeire hívja fel a figyelmet, és nehezményezi Kazinczy fordításaiban (de eredeti műveiben is) a szerinte mérték nélküli újítások tömegét. Kazinczy válasza az, hogy az író ura a nyelvnek, és ez azt jelenti, hogy "barátja, nem ellensége, művelője, nem pusztítója, (...) a Nyelv Génuszát illetni soha nem szabad. A nyelv génusza a nyelvnek az a tulajdonsága, amellyel a bővülést, szépülést, igazabbá válást nemcsak tűri, de szereti és óhajtja is, és hogy mind azon kölcsönzésektől, amelyekkel a gondolatot és érzést erősebben, lágyabban, komolyabban vagy csintalansággal festheti, nem idegenkedik". A nyelv génuszára hivatkozva Kazinczy egészen hasonló mértéket állított fel, mint az ortológusok, akik a nyelv természetéhez való hűséget követelték.

Ennél is békülékenyebb hangot ütött meg az Ortológus és neológusban. Kazinczy eddigre már nemcsak a "megromlott fejű" grammatikusokkal, hanem neves dunántúli írókkal, költőkkel is szemben állt (például [Kisfaludy Sándorral](#)), akiket ortológusnak minősített, bár éppúgy újítók voltak, mint ő, ha nem egyezett is mindenben a véleményük. Leghűségesebb hívei pedig, Kölcsey és Szemere eltávolodtak nyelvszemléletétől - minden oka megvolt tehát, hogy újragondolja nézeteit. Belátta, hogy ortológia és neológia nem egymást mereven kizáró elvek, melyek közül az első elvetendő, a másik helyeslendő. Bár továbbra is a neológusi hozzáállást tekintette alapnak (amelynek körébe az előzményektől eltérően most már besorolta nemcsak a purizmust, hanem a régi nyelv elemei mellett a nyelvjárási jelenségek beépítését is), a korábbiaknál árnyaltabban, körültekintőbben fogalmazott: "Jól és szépen az ír, aki tüzes ortológus és tüzes neológus egyszersmind, s egyességben és ellenkezésben van önmagával... S mi szabad az írónak? ... mindaz, amit a nyelvek ideálja megkíván, a magyar nyelv természete (örök szokása s törvénye) világosan nem tilt, a régi és újabb klasszikusok által nevelt ízlés még javasol is, s a szükség múlhatatlanul parancsol."

Kazinczy tekintélyes mennyiségű fennmaradt szóalkotása között olyan szavak vannak mint például: fűzet, egyesület, kedvenc, szellem, keringő, alkalom, szorgalom, hálás, gyönyör, felvonás, korszellem, részvét, évszak, enyhe, könnyelmű, féltékeny, szerény, magány, tökély, édeskés, dereng. Munkássága azonban stílusújítóként még jelentősebb, mint szóújítóként. Legfőképpen Kazinczynak - az első, elvi alapokon álló magyar nyelvészettának - az érdeme, hogy a nyelvújítás korában a szépirodalom stílusa a korábbinál sokkal változatosabb, erőteljesebb és árnyalatokban gazdagabb lett. A stílus művelésére a fordítást tartotta a legalkalmasabbnak. Fiatal kori elve - a fordítás hasson eredeti műnek - később módosult: a fordító ne lépjen az író helyébe, csak segítsen az író megszólaltatásában, megőrizve az eredeti mű sajátosságait.

Kazinczy nemcsak elméleti művein, kritikáin, hatalmas levelezésén és irodalmi alkotásain, fordításain keresztül hatott, hanem mint kiadó, szerkesztő, lektor is. És ez utóbbi tevékenységeiben ugyanazon nyelvi eszmény megvalósítására törekedett, mint saját írásaiban. Bár soha nem foglalt állást az egységes nyelvi norma kérdésében - ettől bizonyára a nyelvi

szabályozástól való ódzkodása is visszatartotta -, az egységesség elvét követte a nyelv formális kötöttségű elemeinek használatában (a helyesírásban, a hangalakban, a szóelemekben). Ugyanakkor a szókincs- és kifejezésbeli, mondatszerkesztési és stiláris kérdésekkel kapcsolatban a sokszínűséget, változatosságot, a szépírói jóízlést tartotta irányadónak.

A nyelvújítás győzelme után

A nyelvújítási harc elcsitulta után megszokottá vált, hogy továbbra is rengeteg újonnan alkotott szóval gyarapodik a nyelv, amelyek közül a használatban sok fennmaradt, másokat elfelejtettek. A reformkorban az új szókincs már nemcsak az irodalom, hanem az úri középosztály és a polgárság társalgási nyelvének is részévé lett. A század elejének nyelvhasználati szokásaira mi sem jellemzőbb, mint az, hogy [Széchenyi](#) is csak ifjú felnőttként tanult meg magyarul. Igaz, a Pesti művelt társalgó e tekintetben még 1857-ben is megszorítással élt: "Hazánkban némely köröket kivéve magyarul társalognak; azért fő feladata legyen minden ifjúnak, ki művelt névre igényt tart, hogy szép anyanyelvünket tökéletesen magáévá tegye." A vidék nyelve azonban még nem emelkedett a saját nyelvjárási hagyományai fölé, ha a közhöz akart szólni, régies, nehézkes, esetlen volt. Cseppet sem meglepő, hogy a kor szalonjainak ízlése hamarabb bizonyult fogékonynak az irodalomból megismert cizellált, nem egyszer érzelgős stílusra, a fennkölt, szép hangzású szavakra, poétikus, finomkodó szókapcsolatokra. A női folyóirat-olvasókhoz címzett 1844-es felhívás - méghozzá éppen a nyelv ápolásáról! - például így hangzott: "Kebleitek lelkesedésétől mint gyöngyelő forrás nedűjétől fakadand tartóssá a magyar társalgás életvirága, melyből fűzendő koszorúikat örömmel teendik asztalaitokra kegyelések által lelkesített íróink." Az arslánok és arslánnők szívesen szőttek beszédükbe idegen szavakat, a társalgási nyelvben hemzsegték az udvariasság paneljei (méltóztassék, ajánlom magamat, van szerencsém), a megtisztelő megszólítások. A lapok sokszor halmozták a szaknyelvek nyelvújítási szavait - olykor magyarázgatták is őket; a cukorrépa 1846-os folyóiratbeli vegyelemzése például így szól: "víz, cukor, rostany (=faállvány), nyálkany vagy tojásfehér és más legényes (azoticus) testek, pectine (növénykocsonya) (...), chlorophylle (zöld festany), meszenyes sóskasó, hamanyos villanysó (...), vaséleg (rozsdá), kovasav (kavics)."

A népköltészet iránt feltámadt érdeklődés és Petőfi, [Tompai](#), Arany, Jókai művészete azután ellene hatott mind a divatjelenségek megmerevedésének, mind annak a nyelvi szakadéknak, amely az irodalmi nyelvet kiművelő nyelvújítás következménye is volt: működésük hatására sokban közeledett egymáshoz az irodalmi nyelv és a köznyelv. Míg Kazinczy úgy vélte, az íróknak az a feladata, hogy magához vonja fel olvasóit, de csak azokat, akik hajlandók megérteni (az irodalom csak a műveltekhez szól), Petőfiék a nép nyelvét emelték irodalmi rangra. A Kazinczyék által megújított nyelven írtak, de megfrissítették a stílust. Nyelvhasználatukat tanulságos összevetni például azokkal a reformkori folyóiratcikkkel, amelyek szerzői mesterkélt fordulatokkal zsúfolt műnyelven próbálták az elképzelt "nép"-et megszólítani.

Időközben hol a túlzó neológia (amelyet a szabadságharc leverése utáni újabb németesítés hívott életre), hol az ellenhatásaként jelentkező és meglepően merev új ortológia hallatott hangosabban magáról. Az előbbi soha el nem terjedt szavak ezreit ontotta, az utóbbi pedig - mint majd az Akadémia 1872-ben induló folyóiratában, a Magyar Nyelvőrben is olvasható - felszólított: "ne újíts". Az újabb nyelvhelyességi viták során azután nagyjából ismét konszenzus alakult ki az újított szók és az idegenszerűségek különböző rétegeinek megítéléséről. A grammatikusok, nyelvművelők tették a dolgukat: irányt mutattak a nyelv kérdéseiben, a szépírók, költők pedig - ha szükségesnek látták - tovább feszegették a szűknek érzett kereteket. A köztudatba pedig bekerült a nyelvhelyesség megőrzésének fontossága.

Eredmények

A nyelvújítás legfőbb eredménye az a felbecsülhetetlen méretű és értékű szókincs- és kifejezőkészletbeli bővülés, amely nélkül ma - legalábbis művelten - aligha tudnánk magyarul megszólalni. Nélkülözhetetlen szavak hosszú sorával gyarapodott nyelvünk többek között a

művészetek, a politikai élet, az érzelmi és értelmi működések, a tudományok, a kereskedelem, az ipar és a mindennapi élet területén. Ezzel párhuzamban megújult a stílus, és változatossága révén alkalmazkodott a különböző műfajokhoz.

A nyelvújítók ténykedése azt a több évszázados folyamatot is lezárta, amely a magyar nyelvi norma megszilárdulásához vezetett. Erről elméleti viták is folytak, a gyakorlatban is történtek kísérletek különböző nyelvjárások irodalmi rangra emelésére. Kazinczy, ha elméletben nem is, a gyakorlatban állást foglalt a fokozatosan normává erősödő északkeleti nyelvváltozat mellett, amely - származására, lakhelyére való tekintettel - a saját anyanyelvjárása is volt. Ez a nyelvváltozat azután mindenekelőtt [Kazinczy "pesti triászának"](#) közreműködésével Széphalom környékéről átköltözött a fővárosba - könnyen tehetette, hiszen közel állt az ott használatos nyelvváltozathoz -, majd többek között

[Kisfaludy Károly](#)

, Vörösmarty, Bajza József munkásságával meggyökeresedett, s a hírlapirodalom, a színjátszás, a tudományok, a közélet és az iskolai oktatás és nem utolsósorban - a latin, német, sőt, a divatos francia után - lassacskán a társalgás nyelvévé is vált.

A korban mintegy száz szótár jelent meg; két- vagy többnyelvűek és igen nagy számban különböző funkciójú egynyelvűek. A Magyar Tudós Társaság 1832-ben kiadta első helyesírási szabályzatát (Magyar helyesírás és szóragasztás főbb szabályai), 1846-ban első átfogó leíró nyelvtanát (A magyar nyelv rendszere) és 1862-ben megjelent az Akadémia első értelmező szótára ([Czuczor Gergely](#) -Fogarasi János: A magyar nyelv szótára). Ezek a művek nagyban hozzájárultak a nyelvújítás vívmányainak és a nyelvi normának a megerősödéséhez.

[A NYELVÚJÍTÁS MÓDSZEREI](#)
[NYELVI VÁLTOZÁSOK A KORBAN](#)
[A NYELVTUDOMÁNY TÖRTÉNETE](#)

